

Uchwała z dnia 18 grudnia 2008 r., III CZP 86/08

Sędzia SN Zbigniew Strus (przewodniczący)

Sędzia SN Marian Kocon (sprawozdawca)

Sędzia SN Dariusz Zawistowski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Skarbu Państwa – Prezydenta Miasta K. i Stanisława P. przy uczestnictwie Michała G. i Prokuratora Prokuratury Okręgowej w K. o nadzór nad kuratelą spółki, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 18 grudnia 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Krakowie postanowieniem z dnia 3 kwietnia 2008 r.:

„Czy na postanowienie o zatwierdzeniu lub odmowie zatwierdzenia sprawozdań kuratora osoby prawnej ustanowionego w trybie art. 42 k.c. przysługuje środek odwoławczy, a jeżeli tak to, czy jest to apelacja, czy zażalenie?”

podjął uchwałę:

Postanowienie o odmowie zatwierdzenia sprawozdania kuratora osoby prawnej ustanowionego na podstawie art. 42 k.c. jest niezaskarżalne.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 16 listopada 2006 r. Sąd Rejonowy dla Krakowa-Śródmieścia w Krakowie odmówił zatwierdzenia sprawozdania z kurateli i zarządu majątkiem bliżej określonej spółki w likwidacji, złożonych przez Stanisława P. za lata 1999-2005 oraz sprawozdania końcowego za okres od stycznia do kwietnia 2006 r.

Przy rozpoznawaniu apelacji Stanisława P. powstało przedstawione przez Sąd Okręgowy w Krakowie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości o treści przytoczonej na wstępie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kuratela została – przynajmniej gdy chodzi o jej główne założenia – unormowana w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym łącznie z opieką (tytuł III „Opieka i kuratela”, dział III „Kuratela”). Tam też zostały przewidziane niektóre wypadki kurateli (art. 181-184). Dalsze sytuacje, w których dochodzi do ustanowienia kuratora, znajdują uregulowanie w innych przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, w kodeksie cywilnym, w kodeksie postępowania cywilnego, w kodeksie spółek handlowych i w niektórych innych ustawach.

Różnice między kuratelą i opieką co do istoty i celów obydwu tych instytucji prawnych, występujące w większym lub mniejszym stopniu zależnie od poszczególnych rodzajów kurateli, sprawiają, że w zakresie nieunormowanym przez osobne przepisy do kurateli stosuje się odpowiednio przepisy o opiece, zarówno przepisy prawa materialnego (art. 178 § 2 k.r.o.), jak i kodeksu postępowania cywilnego (art. 605). Do ustanowionych przez sąd różnego rodzaju kuratorów (tzw. kuratorów prawa materialnego), oraz do sprawowanego nad nimi nadzoru sądu mają więc odpowiednie zastosowanie te same przepisy prawa materialnego i procesowego, które obowiązują odnośnie do opieki i opiekunów.

Zgodnie z art. 42 § 1 k.c., jeżeli osoba prawna nie może prowadzić swoich spraw z braku powołanych do tego organów, sąd ustanawia dla niej kuratora. W myśl art. 42 § 2 k.c., kurator powinien postarać się niezwłocznie o powołanie organów osoby prawnej, a w razie potrzeby o jej likwidację.

Kuratora dla osoby prawnej ustanawia sąd opiekuńczy, w którego okręgu osoba ta ma lub miała ostatnią siedzibę (art. 603 k.p.c.). Sąd ten wykonuje też nadzór nad sprawowaniem kurateli, którego podstawę prawną stanowią odpowiednio stosowane przepisy dotyczące nadzoru nad sprawowaniem opieki (art. 165-168 k.r.o.). W ramach tego nadzoru sąd opiekuńczy bada sprawozdania kuratora dotyczące przebiegu sprawowanej kurateli pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz orzeka, czy i w jakim zakresie je zatwierdza.

Zasadą w postępowaniu nieprocesowym, wynikającą z art. 518 § 1 k.p.c., jest zaskarżanie apelacją postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy, innych zaś postanowień – zażaleniem, ale tylko gdy przepis tak stanowi. Kodeks postępowania cywilnego nie zawiera przepisu wskazującego, że postanowienie w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania kuratora osoby prawnej ustanowionego w trybie art. 42 k.c. podlega zaskarżeniu w drodze zażalenia.

Zasadnicze zatem znaczenie dla oceny, czy postanowienie w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania kuratora podlega zaskarżeniu apelacją ma wyjaśnienie kwestii, czy można je uznać za orzeczenie co do istoty sprawy.

W ugruntowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego i w piśmiennictwie prawniczym przyjmuje się, że orzeczeniem co do istoty sprawy jest orzeczenie rozstrzygające o żądaniu będącym przedmiotem postępowania (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 1970 r., II CR 159/70, OSNCP 1970, nr 11, poz. 209 oraz uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1999 r., III CZP 25/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 45 i z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00, OSNC 2001, nr 6, poz. 81). Pod pojęciem „sprawy” rozumie się zespół czynności procesowych stron i sądu rozpoczętych wniesieniem wniosku, podejmowanych w celu merytorycznego rozstrzygnięcia o zasadności żądania objętego treścią wniosku, zakończonych wydaniem prawomocnego orzeczenia co do meritum (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008, nr 11, poz. 122). Przez sprawę rozumie się ponadto spór (całość sporu), który obejmuje główny przedmiot rozstrzygnięcia sądu (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6 października 2000 r., III CZP 31/00, OSNC 2001, nr 2, poz. 22). Za orzeczenia co do istoty sprawy uznaje się wydawane w postępowaniu nieprocesowym postanowienia o charakterze merytorycznym, które rozstrzygają kwestie materialnoprawne. Wyróżnikiem takich postanowień jest właściwe dla nich podłoże materialnoprawne, umożliwiające rozstrzygnięcie o żądaniu będącym przedmiotem postępowania (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1975 r., III CZP 26/75, OSNCP 1976, nr 2 poz. 31). Poza zakresem tego pojęcia znajdują się orzeczenia sądu, które dotyczą kwestii wпадkowych, rozstrzygają kwestie procesowe.

Postanowienie sądu o zatwierdzeniu lub odmowie zatwierdzenia sprawozdań kuratora osoby prawnej ustanowionego na podstawie art. 42 k.c. nie ma charakteru merytorycznego, a jego ocena przez sąd nie może być uznana za rozpoznawanie sprawy. Nie kończy ono merytorycznie żadnego etapu postępowania nieprocesowego ani nie rozstrzyga kwestii, która może być objęta wnioskiem o wszczęcie postępowania lub zgłoszonej w jego toku; w razie wydania pozytywnego rozstrzygnięcia może jedynie zamknąć pewien, cyklicznie powtarzający się etap. Może także, w razie odmówienia zatwierdzenia sporządzonego sprawozdania, stanowić podstawę do podejmowania dalszych działań zmierzających do

należytego zabezpieczenia interesów osoby prawnej, dla której ustanowiono kuratora, nie jest więc ono postanowieniem o charakterze merytorycznym, rozstrzygającym kwestie materialnoprawne, a tym samym orzekającym co do istoty sprawy.

Nie bez znaczenia dla takiej oceny charakteru omawianego postanowienia jest treść art. 167 § 1 w związku z art. 178 § 2 k.r.o., który pozwala sądowi opiekuńczemu zarządzić w razie potrzeby sprostowanie i uzupełnienie sprawozdania i rachunków z kurateli. Przedłożenie dalszych rachunków lub uzupełnienie sprawozdania z kurateli może spowodować konieczność zmiany postanowienia w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania, tym bardziej że postanowienia sądu opiekuńczego mogą być zmieniane, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postanowienie dotyczy (art. 577 k.p.c.).

Poza tym, art. 167 § 2 k.r.o. zastrzega, że zatwierdzenie rachunku przez sąd opiekuńczy nie wyłącza odpowiedzialności opiekuna za szkodę wyrządzoną nienależytym sprawowaniem zarządu majątkiem. Wynika z tego, że działania sądu związane z badaniem sprawozdania z zarządu majątkiem ograniczyć się mają do ich kontroli, ewentualnie nakazania uzupełnienia dostrzeżonych braków, a nie przesądzają prawidłowości sprawowania tego zarządu. Kwestia ta może podlegać badaniu w innych postępowaniach lub na etapach postępowania związanego z kuratelą, niezależnie od treści rozstrzygnięcia sądu opiekuńczego co do przyjęcia sprawozdania. Tak więc w odniesieniu do takiego postanowienia nie znajduje zastosowania art. 518 k.p.c., według którego apelacja przysługuje od postanowień sądu pierwszej instancji orzekających co do istoty sprawy. Skoro ustawodawca nie przewidział zażalenia na to postanowienie, jest ono niezaskarżalne.

Nie jest uzasadnione odwołanie się do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2001 r., III CZP 51/00 (OSNC 2001, nr 6, poz. 81), w której stwierdzono, że od postanowienia w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania zarządcy nieruchomością wspólną przysługuje apelacja. Nie ulega wątpliwości, że postanowienie wydane na podstawie art. 937 § 2 w związku z art. 615 k.p.c., w przeciwieństwie do omawianego postanowienia, jest orzeczeniem co do istoty sprawy; rozstrzyga ono między współwłaścicielami w sposób merytoryczny i stanowczy materialnoprawną kwestię z zakresu współwłasności rzeczy oraz kreuje wzajemne relacje prawne dotyczące przedmiotu współwłasności między

współwłaścicielami (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2000 r., III CZP 30/99, OSNC 2000, nr 6, poz. 106).

Nie jest także uzasadnione odwołanie się do zasady dwuinstancyjności postępowania. Nie ulega wątpliwości, że konstytucyjną zasadę co najmniej dwuinstancyjnego postępowania sądowego należy stosować jedynie do orzeczeń wydawanych przez sądy pierwszej instancji, rozstrzygających sprawę rozumianą jako przedmiot postępowania, dla którego postępowanie cywilne zostało wszczęte. Mając to na względzie oraz biorąc pod uwagę istotę przepisów Konstytucji dotyczących instancyjności, należy dojść do wniosku, że w cywilnym postępowaniu sądowym polega ona na dwukrotnym rozpatrzeniu i rozstrzygnięciu przez dwa różne sądy tej samej sprawy o charakterze merytorycznym, której zakres wyznaczony został treścią zaskarżonego rozstrzygnięcia (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia z dnia 5 czerwca 2008 r., III CZP 142/07). Nie ma zatem podstaw konstytucyjnych, aby mimo ryzyka błędu, jakim zagrożona jest każda czynność decyzyjna sądu, postanowienia sądu wydane w przedmiocie zatwierdzenia lub odmowy zatwierdzenia sprawozdania kuratora, należało poddawać kontroli instancyjnej.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie.